

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІНОЗЕМЦЯМИ ЗА СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Соловей А.,

*аспірантка кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1337-1604>

e-mail: albina.solovei@gmail.com

Соловей А. Особливості правового регулювання усиновлення дітей іноземцями за сімейним законодавством зарубіжних держав.

В науковій статті авторка провела наукове дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання усиновлення дітей іноземцями, передусім за законодавством держав Європейського Союзу та держав, суміжних з Україною. На підставі проведеного дослідження, авторка дійшла висновку, що в практиці держав, суміжних з Україною та держав-членів Європейського Союзу існує три підходи визначення порядку усиновлення дітей іноземними громадянами: через визначення національного режиму для іноземців, аналогічному тому, який існує для громадян відповідної держави (Латвія); через визначення колізійних прив'язок щодо законодавства, яке застосовується до праввідносин з усиновлення, що визначені у цивільних кодексах (Німеччина, Франція, Чехія) або окремих законах про міжнародне приватне право (Іспанія, Швейцарія); через встановлення окремого порядку усиновлення (Болгарія, Білорусь, Молдова, Ірландія) або виняткового випадку усиновлення дитини іноземцями при застосуванні того ж порядку усиновлення, що і при національному усиновленні (Польща, Угорщина). В останньому випадку, передбачається можливість здійснення міжнародного усиновлення, якщо дитина після передачі на виховання до прийомної сім'ї, не була усиновлена в державі своєї громадянської належності, тому що вжиті заходи для усиновлення дитини не увінчалися успіхом, причому в Польщі передбачаються винятки із цього правила, коли між усиновлювачем та усиновленою дитиною існують відносини споріднення або якщо усиновлювач вже усиновив брата чи сестру дитини, яка усиновлюється. В Республіці Болгарія іноземці, які бажають усиновити дитину повинні отримати дозвіл на міжнародне усиновлення від міністра юстиції, в Республіці Білорусь – крім письмового дозволу на усиновлення Міністра освіти необхідним є також отримання згоди дитини на усиновлення, перебування дитини на відповідному обліку протягом річного строку та відсутність ініціативи у громадян Білорусі на усиновлення дитини. При міжнародному усиновленні громадян Республіки Молдова повинні враховуватися етнічне походження дитини, її приналежність до певної культури, віросповідання, мова та інші особливості, що заслуговують на увагу; особи, які бажають усиновити дитину повинні подати особливу заяву – про міжнародне усиновлення, Міністерство охорони здоров'я, праці та соціального захисту Республіки Молдова та управління соціального забезпечення та захисту прав сім'ї як територіальні органи опіки здійснюють попередній та остаточний відбір іноземців, які бажають усиновити дитину, що є громадянином Республіки Молдова.

Ключові слова: усиновлення; міжнародне усиновлення; дозвіл на усиновлення; іноземці; усиновлювач; усиновлена дитина.

Solovei A. Features of the legal regulation of the adoption of children by foreigners according to the family legislation of foreign countries.

In the scientific article, the author conducted a scientific study of the foreign experience of legal regulation of the adoption of children by foreigners, primarily according to the legislation of the European Union states and states adjacent to Ukraine. Based on the conducted research, the author came to the conclusion that in the practice of states adjacent to Ukraine and states members of the European Union, there are three approaches

to determining the procedure for adopting children by foreign citizens: through the definition of a national regime for foreigners, similar to that which exists for citizens of the relevant state (Latvia); through the determination of conflicts of laws with respect to the law applicable to adoption, which are defined in civil codes (Germany, France, Czech Republic) or separate laws on international private law (Spain, Switzerland); due to the establishment of a separate procedure for adoption (Bulgaria, Belarus, Moldova, Ireland) or an exceptional case of adoption of a child by foreigners using the same procedure for adoption, as with national adoption (Poland, Hungary). In the latter case, the possibility of international adoption is provided, if the child, after being transferred to a foster family, was not adopted in the state of his/her citizenship, because the measures taken to adopt the child were not successful, moreover, in Poland, exceptions to this rule are provided when there is a kinship relationship between the adopter and the adopted child or if the adopter has already adopted a brother or sister of the child being adopted. In the Republic of Bulgaria, foreigners wishing to adopt a child must obtain a permit for international adoption from the Minister of Justice, in the Republic of Belarus – in addition to the written permission for adoption from the Minister of Education, it is also necessary to obtain the child's consent for adoption, the child's stay in the relevant register for a year and the absence of an initiative by citizens of Belarus to adopt a child. In the case of international adoption of citizens of the Republic of Moldova, the ethnic origin of the child, his/her belonging to a certain culture, religion, language and other features that deserve attention must be taken into account; persons wishing to adopt a child must submit a special application – for international adoption, to the Ministry of Health, of Labor and Social Protection of the Republic of Moldova and the Department of Social Security and Protection of Family Rights as territorial guardianship bodies carry out preliminary and final selection of foreigners who wish to adopt a child who is a citizen of the Republic of Moldova.

Keywords: adoption; international adoption; adoption permit; foreigners; adopter; adopted child

Постановка проблеми. Відповідно до ст. 283 Сімейного кодексу України (надалі по тексті – СК України) усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянином України, здійснюється на загальних підставах, встановлених главою 18 цього Кодексу (однак із особливостями, передбаченими цією статтею, яка передбачає зокрема річний термін перебування дитини на обліку у Державній службі України у справах дітей, досягнення дитиною п'ятирічного віку, відсутність ініціативи на усиновлення дитини з боку громадян України, подальше здійснення нагляду за усиновленою дитиною до досягнення нею повноліття, а також окремі особливості, пов'язані із незастосуванням принципу таємниці усиновлення [1]. В той же час, як свідчить зарубіжний досвід здійснення усиновлення дитини іноземними громадянами, можуть виділятися інші особливості порівняно із усиновленням громадянами держави громадянства дитини, яка усиновлюється.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика усиновлення дітей іноземцями досліджувалася рядом науковців, таких як К. Ю. Бородич, І. О. Гожій, О. О. Грабовська, І. В. Ковальчук, А. І. Мосейчук, Л. М. Токарчук, однак вони лише частково торкалися питання зарубіжного досвіду правового регулювання усиновлення дітей іноземцями.

Метою статті є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання усиновлення дітей іноземцями, передусім за законодавством держав Європейського Союзу та держав, суміжних з Україною.

Вклад основного матеріалу. Аналіз законодавства, що присвячене врегулюванню порядку здійснення усиновлення дітей іноземцями, слід розпочати із держав Європейського Союзу, передусім із Німеччини та Франції як держав, на основі цивілістичних здобутків яких здійснювалося формування цивільного (а разом із ним – і сімейного) законодавства інших держав ЄС.

Аналізуючи положення Німецького цивільного уложення, слід зазначити, що усиновленню в даному випадку присвячені положення параграфів 1741-1772, які визначають умови здійснення усиновлення дитини взагалі не згадують про іноземців (в аспекті можливості їх бути усиновлювачами та особливостей такого усиновлення) [2, с. 436-448]. Виняток становлять колізійні норми ст. 22 Ввідного закону до Цивільного уложення, в яких зазначено, що до правовідносин з усиновлення застосовується законодавство громадянства усиновителя [2, с. 599]. Цим самим можемо прийти до висновку, що Німецьке цивільне уложення врегулює лише усиновлення дитини громадянами Німеччини, а усиновлення дитини іноземними громадянами здійснюється за законодавством відповідної держави.

У Французькому цивільному кодексі не уточняється суб'єктний склад повного або простого усиновлення, однак ст. 370-3 Кодексу передбачає поширення на умови усиновлення законодавства держави усиновителя або законодавства, яке врегулює правові наслідки шлюбу іноземного подружжя.

В будь-якому випадку вимагається згода дитини, яка усиновлюється, на таке усиовлення, а також поширення правових наслідків усиовлення, щодо якого прийняте рішення у Франції саме французького законодавства (передусім положень ст. ст. 355-359 та 363 – 370-2 Французького цивільного кодексу, якими визначено права усиовленої дитини, які є ідентичними правами дитини щодо рідних батьків, а також відповідні спадкові права та обмеження, пов'язані із укладенням шлюбу із членами сім'ї усиовлювача [4, с. 163-176]. Тобто в даному випадку бачимо часткове поширення на усиовлення дитини іноземними громадянами законодавства Франції (в аспекті правових наслідків усиовлення) та держави громадянства усиовлювача (в аспекті умов та порядку усиовлення).

Цивільний кодекс Іспанії міжнародному усиовленню присвячує ст. 9, ч. 5 якої визначає, що міжнародне усиовлення врегульовується положеннями Закону про міжнародне усиовлення (який містить власні умови, які пред'являються до усиовителів, права усиовленої дитини, а також колізійні прив'язки, які застосовуються до порядку здійснення усиовлення та його правових наслідків) [3].

Цивільний кодекс Угорщини передбачає можливість здійснення міжнародного усиовлення (ст. 4:129), коли дитина переїжджає на постійне проживання в іншу країну внаслідок усиовлення, незалежно від громадянства усиовлювача та незалежно від того, чи змінюється громадянство дитини. За винятком випадків, коли дитина усиовлюється родичем або одним з подружжя, дитина може бути усиовлена на міжнародному рівні, якщо визнається такою, що підходить для усиовлення, або, у випадку передачі на виховання до прийомної сім'ї, за умови, що після передачі на виховання до прийомної сім'ї, якщо має право на усиовлення, не була усиовлена в Угорщині, тому що вжиті заходи для усиовлення дитини не увінчалися успіхом [5, с. 147; 6, с. 183].

Цивільний кодекс Чеської республіки, визначаючи особливості усиовлення (удочеріння) у параграфах 794-854, не передбачає особливостей для усиовлення дітей іноземцями, встановлюючи для них по суті національний режим [7]. Як зазначається у Законі Чехії «Про міжнародне приватне право» усиовлення має здійснюватися відповідно до умов, передбаченими правом країни громадянства усиовлювача та усиовленої дитини, причому у разі усиовлення дитини, що є громадянином Чехії, перевагу має саме чеське законодавство [8]. Національний режим для усиовлення дітей іноземцями передбачений і Цивільним законом Латвійської республіки [9].

Сімейний кодекс Республіки Польща передбачає окремі особливості для усиовлення дитини іноземцями. Зокрема, відповідно до ст. 1142 Кодексу усиовлення, яка призведе до зміни поточного місця проживання усиовленої дитини в Республіці Польща на місце проживання в іншій країні, може мати місце, якщо це єдиний спосіб забезпечити усиовленій дитині відповідне сімейне середовище (виняток становлять випадки, коли між усиовлювачем та усиовленою дитиною існують відносини споріднення або якщо усиовлювач вже усиовив брата чи сестру дитини, яка усиовлюється [10].

Сімейний кодекс Республіки Болгарії передбачає спеціальні правила для міжнародного усиовлення у ст. ст. 110-121. Зокрема, право на усиовлення дитини мають іноземці, за винятком тих, які проживають у державах, які не визнають рішень болгарських судів (ст. 110), також передбачається необхідність отримання дозволу на міжнародне усиовлення від міністра юстиції (ст. 117) [11].

У Швейцарії усиовлення, яке здійснюється в цій країні, підпорядковується швейцарському праву. Водночас, якщо при розгляді справи з'ясовується, що у країні громадянства або місця проживання усиовлювача може бути відмовлено в усиовленні і цим може бути заподіяна шкода інтересам дитини, то мають бути враховані умови усиовлення, передбачені законодавством відповідної країни [12].

В документах, які видаються ірландцям комітетом по усиовленню та Управлінням по охороні здоров'я – офіційними державними установами Ірландії, в компетенції яких знаходиться правове регулювання усиовлення дітей в іноземних державах, зазначені державні стандарти щодо міжнародного усиовлення, а саме: здатність усиовителів гарантувати безпеку дитині протягом його/її дитинства; здатність забезпечити дитину сімейним життям, яке бути сприятиме його/її розвитку та добробуту завдяки необхідній увазі фізичному, емоційному, соціальному, освітньому, культурному, духовному розвитку, здоров'ю та іншим вимірам; незалежно від обставин, в яких може опинитись родина, вони зуміють продемонструвати свою відданість дитині, зрозуміти її потреби; здатність забезпечити середовище, де оригінальні національність, раса, культура, мова та релігія дитини будуть цінуватися та якісно забезпечені протягом дитинства (це також передбачає, що подружжя розуміє різне походження їх та дитини і зможе належно підготувати дитину до різних проявів расизму та дискримінації у суспільстві); здатність зрозуміти вплив того факту, що дитина усиовлена в іншій країні, і це може впливати на розвиток особистості дитини як у дитинстві, так і пізніше (усиовителі повинні розуміти, що дитина може

мати фізичні проблеми чи відставати у своєму розвитку, тому вони будуть звертатися за професійною допомогою у випадку необхідності) [13, с. 41-42]

Окремі особливості усиновлення дитини іноземцями передбачаються й законодавством суміжних з Україною держав, що не входять до складу Європейського Союзу.

В Республіці Білорусь питання міжнародного усиновлення врегульовується положеннями ст. 233 Кодексу про шлюб та сім'ю Республіки Білорусь. Зокрема, усиновлення на території Республіки Білорусь іноземними громадянами або особами без громадянства дитини, яка є громадянином Республіки Білорусь, а також тієї, яка є іноземним громадянином, здійснюється відповідно до глави 13 цього Кодексу з дотриманням порядку передачі дітей на усиновлення, встановленого Урядом Республіки Білорусь, за умови отримання у кожному окремому випадку письмового дозволу на усиновлення Міністра освіти, а для усиновлювачів, які постійно проживають поза межами Республіки Білорусь – також письмового дозволу компетентного органу держави, в якій вони постійно проживають. Також обов'язковим є отримання згоди дитини на усиновлення, перебування дитини на відповідному обліку протягом річного строку та відсутність ініціативи у громадян Білорусі на усиновлення дитини. У разі, якщо усиновлення здійснюється подружжям, одним із яких є іноземець, а інший – громадянин Республіки Білорусь, потребується лише згода іноземної держави, а умова про річний строк перебування дитини на відповідному обліку не вимагається [14].

Відповідно до першої редакції ст. 162 Сімейного кодексу Республіки Молдова усиновлення іноземним громадянином дитини – громадянина Республіки Молдова на її території здійснюється з урахуванням вимог законодавства держави, громадянином якого є усиновлювач. У такому ж порядку здійснюється скасування усиновлення. Під час вирішення питання про усиновлення дітей, є громадянами Республіки Молдова, іноземними громадянами та особами без громадянства з метою забезпечення наступності у вихованні усиновлених повинні враховуватися етнічне походження дитини, її приналежність до певної культури, віросповідання, мова та інші особливості, що заслуговують на увагу. Діти, які є громадянами Республіки Молдова, можуть бути усиновлені іноземними громадянами та особами без громадянства лише у випадках, якщо згідно із законодавством країн, у які дітям належить виїхати, їм будуть забезпечені гарантії та правові норми, рівноцінні тим, якими вони користувалися б після усиновлення на батьківщині, а також якщо законодавство цих країн гарантує їм права в обсязі, не меншому, ніж передбачено законодавством Республіки Молдова [15]. Після прийняття Закону Республіки Молдова «Про правовий режим усиновлення» відповідні положення про усиновлення дитини іноземцями були передбачені саме цим законом, передусім ст. ст. 32 – 39 передбачається особлива процедура міжнародного усиновлення, передусім в частині особливого порядку подання заяви про усиновлення, особливого переліку документів, які подаються із заявою про міжнародне усиновлення, наділення Міністерства охорони здоров'я, праці та соціального захисту як центрального органу та відповідних управлінь соціального забезпечення та захисту прав сім'ї як територіального органу опіки особливими повноваженнями здійснювати відбір іноземців, які бажають усиновити дитину, що є громадянином Республіки Молдова, остаточний підбір усиновителя та постановлення рішення про міжнародне усиновлення [16].

Висновки. На підставі вище викладеного наукового дослідження, можемо визначити, що в практиці держав, суміжних з Україною та держав-членів Європейського Союзу існує три підходи визначення порядку усиновлення дітей іноземними громадянами: через визначення національного режиму для іноземців, аналогічному тому, який існує для громадян відповідної держави (Латвія); через визначення колізійних прив'язок щодо законодавства, яке застосовується до правовідносин з усиновлення, що визначені у цивільних кодексах (Німеччина, Франція, Чехія) або окремих законах про міжнародне приватне право (Іспанія, Швейцарія); через встановлення окремого порядку усиновлення (Болгарія, Білорусь, Молдова, Ірландія) або виняткового випадку усиновлення дитини іноземцями при застосуванні того ж порядку усиновлення, що і при національному усиновленні (Польща, Угорщина). В останньому випадку, передбачається можливість здійснення міжнародного усиновлення, якщо дитина після передачі на виховання до прийомної сім'ї, не була усиновлена в державі своєї громадянської належності, тому що вжиті заходи для усиновлення дитини не увінчалися успіхом, причому в Польщі передбачаються винятки із цього правила, коли між усиновлювачем та усиновленою дитиною існують відносини споріднення або якщо усиновлювач вже усиновив брата чи сестру дитини, яка усиновлюється. В Республіці Болгарія іноземці, які бажають усиновити дитину повинні отримати дозвіл на міжнародне усиновлення від міністра юстиції, в Республіці Білорусь – крім письмового дозволу на

усиновлення Міністра освіти необхідним є також отримання згоди дитини на усиновлення, перебування дитини на відповідному обліку протягом річного строку та відсутність ініціативи у громадян Білорусі на усиновлення дитини. При міжнародному усиновленні громадян Республіки Молдова повинні враховуватися етнічне походження дитини, її приналежність до певної культури, віросповідання, мова та інші особливості, що заслуговують на увагу; особи, які бажають усиновити дитину повинні подати особливу заяву – про міжнародне усиновлення, Міністерство охорони здоров'я, праці та соціального захисту Республіки Молдова та управління соціального забезпечення та захисту прав сім'ї як територіальні органи опіки здійснюють попередній та остаточний відбір іноземців, які бажають усиновити дитину, що є громадянином Республіки Молдова.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року (із наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/ed20210101#Text>.
2. Гражданское уложение Германии = Deutsches Burgerliches Gesetzbuch mit Einfuhrungsgesetz: Ввод. закон к гражд. уложению; пер. с нем.; науч. ред.: А. Л. Маковский и др. М.: Волтерс Клувер, 2006. 816 с.
3. Гражданский Кодекс Испании от 24 июля 1889 г. (перевод). URL: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081085856/Испания%202013%20перевод.pdf>
4. Гражданский кодекс Франции (Кодекс Наполеона). пер. с франц. В. Захватаев. отв. Ред. А. Довгерт. К.: Истина, 2006. 1008 с.
5. Мосейчук А. І. Поняття та сутність усиновлення дитини іноземцем. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 144-149.
6. Hungarian Civil Code. *Wordpress*. URL: https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf.
7. Гражданский кодекс Чехии. Закон от 3 февраля 2012 года. URL: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/novy-obcansky-zakonik-rj.pdf>.
8. Закон Чехии No 91/2012 от 25 января 2012 года «О международном частном праве». URL: <https://pravo.hse.ru/data/2020/03/03/1563609719/Закон%20о%20МЧП%20Чехии%202012%20ред.%202016.pdf>.
9. Гражданский закон Латвийской Республики от 28.01.1937 (ред. от 19.11.2015). *Inlatplus*. URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/Гражданский-закон.pdf>.
10. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. *Grupa ArsLege.pl*. URL: <https://lexlege.pl/krio/dzial-ii-przysposobienie/102/>
11. Bulgarian Family Code. *Адвокатска кантора Кристина Кенарова & Партньори*. URL: <https://kenarova.com/law/Family%20Code.pdf>.
12. Гожій І. О. Деякі питання колізійного регулювання міждержавного усиновлення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2016 Випуск 1/2 (29/30). URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25013/1/VPSP2016-1-2_192-195.pdf.
13. Грабовська О. О. Особливості судочинства в справах про усиновлення (удочеріння) іноземними громадянами дітей, які проживають на території України. Дис. ... канд.юр.наук. Спец. 12.00.03 цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. К., 2005. 210 с.
14. Кодекс Республіки Беларусь о Браке и Семье > Стаття 233. *Kodeksy-by.com*. URL: https://kodeksy-by.com/kodeks_rb_o_brake_i_semje/233.htm.
15. Семейный кодекс Республики Молдова. *Ministerul Justiției. Государственный реестр правовых актов*. URL: <https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/8475>
16. Закон Республіки Молдова № 99 от 28-05-2010 о правовом режиме усыновления. *Ministerul Justiției. Государственный реестр правовых актов*. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123104&lang=ru.